

TÜRKİYE'DE VERGİ REFORMU VE GELİR VERGİSİ

Yazan: Doç. Bedri GÜRSOY

§ 1 — Giriş :

Harpler devletlerin malî ihtiyaçlarını birdenbire arttırır. Bu kanlı mücadelelerin arkasında onları besleyen iktisadî kaynaklar vardır. Harp maliyesi en basit ifadesi ile devleti muhtaç olduğu iktisadî kaynaklardan mahrum bırakmamak amacını güder. Bunun için de her şeyden önce millî gelir ve millî istihsalin artan bir bölümünün özel ekonomiden kamusal ekonomi alanına nakil edilmesi icap eder. Devletin gelir kaynakları vergi ve istikraz olduğuna göre bu malî vasıtaların onun artan ihtiyaçlarına cevap vermesi harp maliyesinin en önemli problemidir. Malî vasıtaların ihtiyaç ânında devlete gereken parayı tedarik edebilmesine maliyede elastikiyet denir. İtiraf etmek gerekirse memleketimizde halen yürürlükte bulunan kanunların meydana getirdiği sistem fazla elastik bir sistem değildir. Nitekim devlet harp masraflarını kısa ve uzun vâdeli borçlarla karşılamağa mecbur olmuştur. Bugün de hissedilen malî sıkıntı vergilerimizin devlet hazinesini gerektiği gibi besleyememesinden, bundan dolayı bütçenin denk bağlamamamasından doğmaktadır. Ayrıca vergilerimizin ekserisi gerçek iktidar üzerine oturmuş da değildir. Bu yüzden millî gelirin dağılışındaki adaletsizliklerin büsbütün körüklenmesi gibi "anti-sociale" bazı neticeler kendiliğinden husul bulmaktadır. Vergi sistemimizin fiyatların yükselmesi ve hayat pahalılığı bakımlarından da çok tenkid edilecek tarafları vardır. Bir yamalı boğçaya benzeyen bugünkü vergi sistemimizin bir an önce ıslah edilmesindeki zaruret de ileri sürülürse, vergi reformunun dayandığı bazı zaruretler üzerinde durulmuş olur. İşte bu yazımızda daha ziyade bu noktaları izaha çalışacağız.

§ 2 — Bu zaruretler Türkiye'deki vergi reformu fikrini olgunlaştırmış, fikir matbuata aksetmiş, taraftarları ve aleyhtarlarıyla mesele üzerinde durulmuş ve nihayet 1947 yılında bir proje hazırlanarak Meclise verilmiştir. Büyük Millet Meclisi bu iş için bir özel encümen kurmuştur. Tasarılar bu encümende inceden inceye didiklenip geçenlerde umumî heyete sevk edilmiş, orada da hararetle münakaşalara sebep olduktan sonra geniş ölçüde kabul olunmuştur. Halen gelir vergisi ile Kurumlar, Gezginci Esnaf ve Vergi Usul kanun tasarıları meclis heyetinde konuşulmaktadır. Her halde bu içtima devresi bitmeden önce kanunlaşacaktır.

Hususiyle gelir vergisi memleketimizde şimdiye kadar hiç bir kanun tasarisına nasip olmamiş bir alâka celbetmiştir. Ticaret ve Sanayi Odaları gibi meslekî teşekküller, İktisat Cemiyetleri gibi ilmi kurullar mevzu el koyup tetkik etmiş, tanzim ettikleri raporları ilgili makamlara vermişlerdir. Hemen bütün gündelik gazeteler sütunlarında gelir vergisi tasarisına veya bu mevzula ilgili meselelere geniş ölçüde yer ayırmışlardır. İstanbul Üniversitesi'nin değerli ve âlim Maliye Profesörü F. Neumark, yayınladığı çeşitli makaleler, tetkikler ve kitaplarla gelir vergisinin müessese ve sistem olarak memleketimizde bilinip tanınmasına baha biçilmez yardımlarda bulunmuştur. Maliye Bakanlığı Tetkik Heyeti tarafından hazırlanmış olan tasarıya konulmuş ön söz, Bakanlık teşkilâtınca bu mevzu üzerinde yapılmış mühim bir araştırma sayılır.

Maliye Bakanlığı Müşavir Heyet Uzmanı Ali Alaybek, Gelir Vergisi Dâvamız adıyla her bakımdan mükemmel bir eser neşretmiştir. Maliye teşkilâtına mensup bilgili teknisiyenler tarafından yazılmış eserler arasına İstanbul Defterdarı Gıyas Akdeniz'in son günlerde neşrettiği "Türkiye'de Gelir Vergisi" adlı kitabı da kaydetmeliyiz. Nihayet Maliye Meclisinde bu mevzu etrafında neşredilmiş makaleleri de maliye teşkilâtımızın himmetine borçluuz.

1948 yılı sonlarında İstanbul'da toplanan Türk İktisat Kongresi gelir vergisini gündemi arasına almıştır. Matbuatta yer alan akislerine göre kongre gelir vergisine karşı gelen fikirlerin galebesini temin maksadiyle bu mevzu el atmıştır. Fakat meseleyi dar görüşlü mükellef gözüyle değil de, geniş ve önemli bir memleket meselesi olarak mütalâa eden bazı kongre azalarının himmetleriyle mesele büsbütün başka bir istikamette inkişaf etmiştir. Bütün bu geniş alâkaya rağmen gelir vergisi konusunda üzerinde durulması gereken bir kaç nokta kalmıştır. Biz bu yazımızda bu mevzu etrafında yapıldığına yukarıda işaret ettiğimiz geniş ve etraflı neşriyatın üzerinde durdukları noktaları kasden ihmal edeceğiz. Sebebi de şudur: başka yazarların yazılarında tetkik ettikleri mevzular üzerinde bizim hususî bazı fikir ve görüşlerimiz olsa da bu noktalar başka yazarlar tarafından daha önce ele alınmıştır, mevzu üzerine dikkat nazarı çekilmiştir. Bu yazımız, üzerinde az durulmuş veya hiç durulmamış bazı meselelerin tetkikine tahsis olunmuştur.

§ 3 — Gelir Vergisi nedir?

Bunu her türlü spekülâtif münakaşayı bir yana bırakarak, gelir ve iratlardan âmme masraflarını karşılamak maksadı ile alınan Devlet payını tayin eden bir mükellefiyet olarak tarif mümkündür. Bu tarif mükemmel olmak iddiasında değildir. Ancak üzerinde duracağımız mesele

hakkında bize umumî bir fikir verir. Burada ilk dikkat nazarını çeken nokta gelir vergisinin Devlet masraflarını karşılamak üzere alınmasıdır. Gerçekten gelir vergisini doğuran çeşitli sosyal - ekonomik sebepler arasında Devlet masraflarındaki artma önemli bir yer işgal eder. Bu artma zahirî ve hakikî iki manzara gösterir. Para kıymetindeki düşmenin, idari, malî bazı ıslahatın sebep oldukları artmalar görünüştedir. Yani müşterek ihtiyaçların tatmininde Devlete yeni bir mükellefiyet yüklemeyiz. Veya âmme hizmetleri yoluyla yapılan Devlet masraflarından fert başına düşen miktarı arttırmaz. Halbuki içtimaî, iktisadî, siyasi, çeşitli sebeplerin tesiri altında beliren artmalar hakikîdir. Bununla ifade edilmek istenen şey de şudur: Sosyal hayattaki gelişme neticesinde cemiyet içinde beliren kesa-fet bir yandan bazı şeyleri müşterek ihtiyaç olarak kabul ettirmekte ve bunlar için yeni yeni âmme hizmeti servisleri kurulmakta, diğer yandan mevcut âmme hizmetlerinin daha mükemmel bir surette ifasını zarurî kılmaktadır. Bu yüzden de Devletin fert başına yaptığı masraflar yükselmektedir.

Memleketimizde sadece 25 yıllık Türk bütçelerinin rakamlarını gözden geçirmek masraflardaki gerçek ve görünüşte artışların önemini belirtmeğe kâfi gelirler.

Yıl	Bütçe (Milyon lira)
1924	140
1934	205
1942	560
1947	1.136
1948	1.243,5
1949	1.350

Görüliyor ki masraflar 25 yılda on misli artmıştır. Bu artışlara ve bunları doğuran sebeplere hemen her klâsik Maliye kitabında temas edilir. Fakat umumiyet itibariyle ihmal edilen nokta bu artmadan ne gibi iktisadî ve malî neticelerin çıktığıdır. Gerçek masraflardaki bu artma sadece Devlet adamına ve hususiyle Maliye Vekiline gerekli gelir kaynaklarını bulup bütçeyi mümkün olduğu kadar mütevazın bağlama külfeti yüklemekle kalmaz. Onun kadar, Maliye ilmi ile uğraşanlara da, bazı yazarların "masrafların artması kanunu" adı altında kanunlaştırdıkları bu olayı dikkatle tahlil edip kıymetlendirmek vazifesi yükler. Çünkü rakamlar ağırlaştıkça Devletin her yıl millî gelir üzerinden aldığı hisse çoğalır. Bununla birlikte millî gelirin her yıl artan bir bölümünün Devlet patrimuvanına nakli meselesi ortaya çıkar. Bu işi vergi sistemleri yapı-

caktır. Her vergi sistemi de millî gelirin bir bölümünü Devlet patrimuvanına naklederken zamanın sosyal - ekonomik - politik icaplarını yerine getirmek, bu arada en az, kamu masraflarının doğurduğu yükün vatandaşlar arasında âdilâne tevzii işini temin etmek zorundadır. Vakıaları ve günün icaplarını gözönünde bulundurmamakla beraber millî hâdiselerdeki sebep ve netice münasebetlerini de her zaman araştırmak durumunda olan maliyeciler bu meselelere karşı en yakın alâkayı duymak mevkiindedirler.

İmdi, artan Devlet masraflarını karşılayacak gelir kaynaklarının, bir yandan malî problemle karşı karşıya olan Maliye teşkilâtı, diğer yandan da malî olayları ilim gözü ile inceleyen maliyeciler tarafından ele alınması âdeta bir zaruret haline geliyor, demektir. Netekim Devlet masraflarının durmadan arttığı XIX ve XX nci yüzyıllarda her medenî millet, bilginleri, ve teknisiyenleri ile birlikte gelir kaynakları üzerine eğilmek ve bu kaynakları Maliye politikasının gerektirdiği icaplara ve maliye ilminin ortaya koyduğu gerçeklere uydurmak lüzumunu hissetmiştir. Kendini bu zaruretin baskısından kurtarmış tek medenî memleket gösterilemez.

Türkiye Cumhuriyeti de kurulduğu günden bu yana malî problemin ortaya attığı bu çok taraflı ve çetrefil mesele ile karşılaşmış, ilk kabul ettiği kanunlar arasında malî mevzuata da hayli geniş bir yer ayırmıştır. 25 yıllık zaman içinde vergileme bahsinde oldukça mühim ve ileri sayılabilecek adımlar atılmıştır. Fakat içinde bulunduğumuz devre bu meseleyi yeni baştan ele almağı zarurî kılmıştır. Bu zaruretin mucip sebeplerini iki kısımda toplamak mümkündür :

1 — İlk olarak, ikinci "Dünya" harbi ve onu takip eden harp sonu devresi olayları Devletin masraflarını eskileriyle mukayese edilemeyecek derecede arttırmıştır. Uyguladığımız kalkınma plânları masrafların gelecek yıllarda azalmak şöyle dursun artacağını gösteren belirtilerdir. Bu itibarla malî problem içinde yaşadığımız günlerde ehemmiyetini bir kat daha arttırmıştır.

2 — Saniyen harp masrafları, bunların karşılanmasında başvuru nakit ve kredi enflasyonu, harp sonunda para istikrarı için alınan tedbirler ve para ayarlamaları Türkiye'de Millî gelirin tevezzuunda büyük değişiklikler yapmıştır. Bu değişikliklerin sosyal muvasatlıkları arttırıp arttırmadığı şimdilik bir yana bırakılsa bile her halde Devletin bundan malî bakımdan müteessir olduğu muhakkaktır.

Bu itibarla vergi sistemlerinin bu arada vergilerin "Şahı" sayılabilecek olan gelir vergisinin bu devre içinde ele alınıp gözden geçirilmele-

rini ve yeni şartlara uydurulmalarını tabii hattâ zarurî görmek gerekir. Bu işi hiç şüphesiz yasama erkini elinde tutan organ; icabında maliye idaresiyle elbirliği yaparak, hal edebilirdi. Fakat şimdiye kadar bu yoldan yürünerek yapılmış olan vergi kanunlarımızda çeşitli aksaklıkların belirdiğini kabul etmek doğru olur. Bu kere mükelleflerle de fikir ve görüşler teati etmek, ileride kendilerine tatbik olunacak kanun hakkında onların yardımını da sağlamak yolu tutulmuştur.

Ticaret ve Sanayi odaları gibi meslekî teşekküllerden sonra gelir vergisi mevzuunun İstanbuldaki İktisat Kongresi tarafından ele alınmış olması bunun en büyük delilidir.

Memleketimiz bakımından bu coopération'un çok feyizli neticeler vermesi beklenebilirdi. Çünkü cemiyet hayatı ileri derecede taazuv etmiş memleketlerde korporasyonlar, sınıf teşekkülleri, meslek birlikleri ve nihayet ayrı sınıfları meclis içinde temsil eden zümreler böyle mühim bir kanun üzerinde görüşlerini açıklamak imkânına maliktirler. Halbuki memleketimizdeki manzara büsbütün başkadır. Türkiye bugünkü haliyle çeşitli alanlarda geleceğe öncülük etme yolundadır. Bir başka deyimle Türkiye Büyük Millet Meclisi, işçi birliklerinin bugünkü siyasî ve iktisadî kudrete erişmemiş olduğu XIX uncu yüz yılda çeşitli sosyal mevzuatın kabulüne ön ayak olmuş idealist - humanist görüşlü memleketler meclislerinin durumunda gözükmektedir. Onun için memleketimizde, gelir vergisi mevzuunda teşriî organla iş birliği etmek, ona bu hususta yardım etmek büsbütün ayrı bir kıymet ifade eder.

İktisat Kongresi bu mevzu etrafında belirmiş ümitleri boşa çıkarmıştır. Çünkü daha ilk toplantılardan itibaren diğer bir takım memleketlerdeki ceryanın aksine olarak vergi réformu hareketi ve en başta gelir vergisi projesi hayli mukavemetle karşılaşmıştır. Bu mukavemete iyi veya fena diye bir damga vurmamak bizim yapacağımız şey değildir. Mukavemetin, teşriî organın taarruzlarına karşı mükellef elindeki son ve meşru silâh olduğunu kabul etmek lâzımdır. Ancak bu mukavemet henüz tasarı halinde bulunan esasların ıslahı, Devlet ve mükellef menfaatlarına daha uygun hale getirilmesi yolunda tezahür ettiği takdirde faydalıdır ve tenkide mahal bırakmaz. Böyle olmaz da zaruretlerin getirdiği ileri harekete karşı gelen geri bir softa mukavemeti halini alırsa çeşitli fenalıkları peşi sıra sürükler. Bir kere kanunun, millî bünyemize en uygun, Devlet ve mükellef menfaatlarına en elverişli şekilde hazırlanması imkânsızlaşır. Sonra da, proje kanuniyet kazandığı zaman tatbikatı, mükellef mukavemetinin doğuracağı şimdiden kestirilmesi güç ehemmiyetli manileriyle karşılaşır.

Her iki halde de zarar çok büyüktür. Çünkü bu mukavemeti temsil edenlerin büyük bir çoğunluğu, âmme hizmeti şeklinde görülecek müşterek ihtiyaçların tesbiti ânında, gelir vergisinin en hararetli taraftarlarıyla rekabet edecek kadar ileri giderler. Âmme hizmetlerinin ifasında rastlanan kusurların tenkidini onların ağzından en az bir başka vatan-daştan olduğu kadar dinleriz. Bununla her hangi bir vatandaşın söz hürriyetine, tenkit hakkına taarruz etmek istediğimiz zannedilmesin. Bu hak ve hürriyetlere dil uzatmak en açık ifadesiyle aklımızın kenarından bile geçmez. Tenkidin yapıldığına ve herkesin haklı olduğuna samimî olarak kaniim. Yalnız bir âmme hizmeti ihdas ederken veya mevcut bir âmme hizmetinin daha iyi ve mükemmel bir şekilde ifa edilmesini arzu ve temenni ederken gelir kaynaklarının bu masrafları karşılayacak hale konulmalarını da kabullenmiş olacağımızı hatırlatmak istiyorum. Hem âmme hizmeti isteyip, hem bunların devamlı ve mükemmel şekilde işlenmesini arzu edip, sonra da bu hizmetlerin masraflarını karşılayacak gelir kaynaklarının araştırılmasına sıra gelince mukavemet bayrağını kaldırmak—âmme hizmetlerini mucizevî kuvvetler ifa etmeyeceğine göre— en hafif tabiriyle abes olur. Bizim de söylemek istediğimiz şey budur.

Netice olarak diyebiliriz ki, *bir kere*, masrafın yapılmasını önceden kabul etmek, kabul etmek, bunu karşılayacak gelirin toplanmasına rıza göstermek demek olacağına göre, bundan böyle gelir vergisi projesi üzerinde gösterilen alâkanın hiç olmazsa kısmen olsun masrafların yapılmasında da ifade edilmesi çok yerinde olur. *Saniyen* bugünkü müşkül mali meselenin hallinde de daha anlayışla ve insafla hareket etmek mecburiyeti ile karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz. Çünkü mali problemi bugünkü çıkmazı içine sokmuş olan masraf kanunları hayli zaman önce umumî tasvibe uğramış bulunuyor. Maliye terbiî daire muadelesinin halli ile meşgul olmadığına göre gelir vergisini biraz da bugünkü zaruretlerin bir ifadesi olarak almak ve daha güler yüzle karşılamak yerinde olur kanaatindeyim.

§ 4. — Âmme masraflarında görülen artmalar Maliye ile Millî Ekonomi arasındaki bağları çok kuvvetlendirmiştir. Bu bağlılığı çeşitli tezahürleriyle tesbit etmek mümkündür. *Bir kere* Maliye Millî Ekonomideki hareketleri daha yakından hissetmeğe başlamıştır. (Aynı şeyi bütçe için de söyleyebiliriz). Bir başka deyimle Millî Ekonominin kaydettiği refah ve buhran yılları tesirini derhal Maliye üzerinde göstermekte, gelirler refah yıllarında artmakta, buhran yıllarında azalmakta, buna karşılık masraflar hususiyetle buhran yıllarında, iktisadî krizin tahripkâr tesiriyle mücadeleyi umumî menfaat adına Devlet üzerine aldığından, daha

ziyade ziyadeleşmektedir. Bir yandan gelirler azalır ve diğer yandan da masraflar çoğalırsa kolaylıkla tahmin edileceği üzere malî problem bir kat daha güçleşir. Halli için sarfı gereken gayretler o nisbette büyük zorluklarla karşılaşır.

Bu tesirler ileri kapitalist memleketlerde daha ziyade duyulmakla beraber memleketimizde de büsbütün hissedilmiyor denilemez. Daha iyi hissedilebilmesi için vergi sisteminin ıslahı, karineyi, değişmeyen dış ââmetleri mükellefiyete esas almaktan vazgeçip kıymet esasına dayanan advalorem vergilerin konulması icap eder. Artan devlet masraflarının millî ekonomi üzerine daha sağlam bir şekilde oturabilmesi için bizim de vergi adaleti bakımından çeşitli haksızlıklara sebebiyet veren karine usulünü mümkün olduğu nisbette bırakmamız ve advalorem vergi sistemlerine erişmemiz icabeder.

Gelir vergisinin tahakkuk ettirmek istediği şeylerden birisi de budur. Üzerinde çok durulmuş noktalar oldukları için karine usulünün ve hususiyle memleketimizdeki tatbikatının doğurduğu mahzurları, adalete aykırı cihetleri ayrı ayrı bu yazıda tafsile lüzum görmüyoruz.

Yalnız gelir vergisinin millî ekonomi ile mutabakatını daha noksanz ve ileri bir şekilde tahakkuk ettirebilmek için kanaatimizce vergi sistemimize yeni bir takım hususiyetler daha kazandırmak gerekecektir. Bunlar bir yandan millî ekonominin her hangi bir sahasındaki satınalma gücünü muayyen ölçülerde çekebilmek, bunu bir başka sahaya nakledebilmek, bu suretle istihsal ve istihlâk üzerinde muayyen ölçülerde tesir icra etmek; hayli ağırlaşmış olan vergi yükünün maliyet ve fiyat teşekküllerine yaptığı ve neticede istihsal ve istihlâk üzerinde icra ettiği tesiri daha tam ve daha şümüllü bir hale getirmek olacaktır. Diğer yandan da bütçe yolu ile —yani sırf malî bir manivelâ ile— liberallerin iktisadî hayatın mekanizması içinde var olduğunu iddia ettikleri muvazeneyi, temin etmektir. Bunlar memleketimiz için tatbiki güç şeyler olsa bile ne dereceye kadar kabili tahakkuk olduğunu anlamak için bir ucundan başlamamız icabetmektedir.

Hususiyle istihsal ve istihlâk üzerinde yapacağı tesirler ühümdür. Aynı zamanda verginin inikâsı hâdisesiyle karşın, bu itibarla ayrı bir tetkik mevzuu teşkil eden verginin maliyeti arttırmak suretiyle istihsal ve istihlâk üzerine icra ettiği tesirleri şimdilik bir yana bırakalım. Bu noktaya aşağıda temas edeceğiz. Burada vergilemenin gelir üzerine yaptığı tesirleri nazara alalım. 1948 bütçesinde kazanç vergisi mükelleflerinin ödedikleri vergilerin yekûnu 320 milyon lira civarındadır. Fakat bunun üçte ikisine yakın kısmı hizmet erbabı tarafından ödenmektedir.

Demek ki geriye kalan ve sanayi, ticaret erbabı, serbest meslek mensupları ve sair kazanç sahipleri tarafından ödenen vergilerin toplamı 120 milyon lira civarındadır. Aynı mükelleflerin ödedikleri diğer müteferrik vergilerin eklenmesi suretiyle bu yekûnun 150 hattâ 200 milyon liraya çıktığı kabul olursa bile bu miktar gelir vergisi hasılatı olarak çok azdır. Biz bu azlık çokluk ifadesini gelir vergisinin devlet bütçesinde almasını uygun gördüğümüz yeri nazara alarak beyan etmiş bulunuyoruz.

Halbuki bu rakamlar memleketimiz millî geliriyle mukayese olunduğu zaman daha karakteristik bir ifade kazanacaktır. İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından 1942, 1943 ve 1944 yılları için hazırlanan millî gelir tahminlerinin hizmet erbabının, ve sınaî ve ticarî gelir sahiplerinin tahmini gelirleri ve bunların umumî yekûna nisbetleri aşağıda gösterilmiştir.

Gelir çeşidi	Yıllar		
	1942	1943	1944
	(Milyon Lira)		
Sanayi	518	1405	1520
Ticaret	1652	2008	2301
Hizmet	318	313	365

Millî gelir üzerinden yüzde nisbetleri :

Gelir çeşidi	Yıllar		
	1942	1943	1944
Sanayi	% 8,8	% 17	% 19,5
Ticaret	% 25,9	% 24,2	% 29,6
Hizmet	% 5	% 3,8	% 4,7

Gerçi yukarıdaki rakamların tesbitinde hizmet kalemi çok dar tutulmuş, daha ziyade devlet ve ona bağlı müesseselerle umumî fayda sağlayan kurullarda çalışanlara ait hizmet gelirleri nazara alınmıştır. Bu itibarla işi malî bakımdan mütalâa edersek daha geniş davranıp, sa'y erbabını bir parça daha çoğaltmak icabeder. Ancak unutmamak lâzım gelir ki diğer taraftan bilfarz millî gelir kitabında mesken kalemi içinde toplanan gelirleri de büyük ölçüde sanayi ve ticaret erbabına izafe etmek yerinde olur. Ayrıca ticarî ve sınaî kazançların millî gelir tahmininin yapıldığı harp yılları içinde özel bir gelişme kaydettiği bir hakikat olmakla beraber umumî durum hakkında bize çok iyi malûmat vermektedir. Millî gelirin dağılışında sınaî ve ticarî gelirlerin işgal ettiği mevkiî açıklamaktadır.

Bu malûmattan gerekli neticeyi çıkarabilmek için sınaî ve ticarî gelir sahiplerinin sayılarını da bilmek faydalı olurdu. Elsefle kaydederiz ki elimizdeki istatistikler bunu tesbite imkân vermiyor. Sadece millî gelir kita-

binde sanayide ve bilhassa ticarete fert başına düşen gelir payının meselâ ziraattekinin 15 - 20 misli olduğunu tesbit eder kayıtlar mevcuttur.

Şimdi, biraz önce zikrettiğimiz bütçedeki kazanç vergisi hasılatına ait rakamları bu millî gelir tahminleriyle karşılaştıralım. 200 milyon liraya yakın vergiyi —Millî gelir tahminindeki rakamları hemen hemen bir misli çoğaltarak alıyoruz— 600 milyon tahmin edilen hizmet erbabı ödemektedir. Nisbet % 33 dür. Buna karşılık vasatı 2.5 - 3.5 milyar arasında değişen ticaret ve sanayi erbabı geliri üzerinden alınan kazanç vergisi yekûnu 100 milyon lira civarındadır. Bir başka deyimle millî gelirin eyimsen bir tahminle % 7 - % 8 ini tutan hizmet erbabı; millî gelirin vasatı % 40 ından fazlasını kaplayan sanayi ve ticaret erbabına nazaran bir misli daha fazla vergi ödemektedir. Haksızlık en kaplı gözlere batacak kadar barizdir. Gelir vergisi eğer bir gün kanuniyet kesbederse işte bu haksızlığa çare bulacaktır. Fakat iş bununla bitmeyecek, aynı zamanda gelir vergisi kanaliyle millî gelirin dağılışı üzerinde de birtakım tesirler icra etmek imkânı hasıl olacaktır. Bizim işaret etmek istediğimiz nokta da bu idi.

Bir başka deyimle, vergi sistemi hizmet gelirini kasıp kavuracak yerde konulacak asgarî maişet hadleri ve aile yükü yardımları ile iş gücü gelirinde matrahı küçültecek, halbuki sınaî ve ticarî gelirlere tatbik edilecek müterakki vergilerle bunlara yüklenecek mükellefiyetler arttırılacaktır. Ayrıca kombine bir masraf siyaseti sayesinde elde edilen bu gelirler daha ziyade faydalı olacağı —bu fayda içtimaî de olabilir— ümit edilen sahalara nakledilebilecektir.

Akla bir sual gelebilir: sanayi ve ticaret sahasında meydana gelen ve diğer faaliyet sahalarna nazaran daha üstün seviyede bulunan gelir kısmen auto - financement yolu ile kısmen tasarruf edilmek suretiyle yeni yatırımlara tahsis edilmekte ve neticede millî hasıla artmaktadır. Bundan ilk önce şüphesiz ki hizmet erbabı faydalanacaktır. Zira artan millî hasıla ile birlikte sa'y erbabının da refah seviyesi yükselecektir. Aynı zamanda Devlet de bundan daha büyük bir pay alabilecektir. Çünkü vergi kaynakları gelişmiş olacaktır. Kâzip olmasa ne kadar cazip bir görüş... Gerçekten Türkiyede tasarruf ve yatırma meseleleri henüz bakir konular arasındadır. Elde ihticacâ salih istatistik rakamları yoktur. Yalnız bugünkü vergi sistemimizin servet ve sermayeleri hiç bir suretle vergileyememiş olmasına rağmen Türkiyedeki yatırımların büyük bir gelişme kaydetmediği hataya düşülmeden iddia olunabilir. Bu durumu izah eden iktisadî, siyasî, içtimaî bazı sebepler aramak ve bulmak şüphesiz ki mümkündür. Ancak sebep ne olursa olsun vakıa mevcut imkânlarla rağ-

men yatırmanın büyük gelişmeler kaydedemediğidir. İmdi, bu kazançların nereye gittiği sual edilecek olsa cevap vermek hayli müşkül olacaktır. Belki de insana hüüzün verecek bir manzara ile karşı karşıya kalınacaktır. Zira, sınaî ve ticarî kazançların daha ziyade lüks ve nadide esyaya kıymetli ziynet mallarına gayri menkullere hülâsa çok zaman verimsiz servetlere yatırıldığı, binaenaleyh verimli sahalardan uzaklaştırıldığı hattâ kısmen memleket dışına kaçırıldığı görülmektedir. Yabancı memleketlerdeki Türk sermayeleri bundan birkaç ay önce günün mevzuları arasında idi. Fakat ne matbuattaki iddialar ne resmî ağızlardan yapılan eyanat bize bu hususta katî bir fikir veremedi. Dışardaki sermayenin miktarı malûm değildir. Bununla beraber bu münakaşaların bir faydası oldu : Türk sermayesinin kısmen olsun yabancı memleketlere kaçırıldığı katî olarak tesbit olundu.

Bu, üzerinde durulmağa değer bir noktadır. Daha ziyade dış ticaret kanaliyle yapılan bu sermaye kaçaklığı memlekete çeşitli zararlar yüklemektedir. *Bir kere* sermayenin harice gitmesi ile bu sermayenin Türkiyede plâse edilmesi halinde faydalanacağımız yeni iş ve çalışma imkânlarını elden kaçırmış oluyoruz. *Sonra*, faiz bu yüzden pahalılaşıyor. Bunun da çeşitli mahzurları peşi sıra sürüklediği uzun boylu izaha ihtiyac göstermiyen bir hakikattir. Fakat fenalık burada bitmiyor. İşin geri tarafını daha iyi teşrih edebilmek için sermayenin kaçırılma tarzına da kısaca bir göz atmalıyız. Bazan sermaye memleketteki muayyen bir mala ait fiyat seviyesi bir misli yükseltilmek suretiyle dışarıya kaçırılmaktadır. Bu suretle de katmerli bir zarara daha maruz kalmış oluyoruz. Çünkü hem sermaye kaçmakta, hem de bu yüzden esasen yüksek olan umumî fiyat seviyesi bir kere daha yükselmektedir.

Bu kadarlığı dahi iyi bir vergicilik siyasetiyle muayyen kazançları binnisbe daha ağır mükellefiyetler altına sokmanın ne kadar lüzumlu olduğunu göstermeğe kâfidir. Hele sermaye teşekkülü ve yatırımlar için memleketimizde olduğu gibi Devlet tarafından vergi geliri mütemadiyen harcanmış ve kaynak tutulmuş bulunursa... *Zararlar bununla da bitmiş olmuyor.* Türkiyenin iktisadî bünyesini de bu bakımdan gözden uzak tutmamak icâkeder. Bu bahis açıldığı zaman umumiyetle Türkiyenin bir Ziraat memleketi olduğu haklı olarak ileri sürülür. Fakat Türkiye geniş ölçüde kapalı iktisat rejimindeki çiftçilerin memleketidir. Bir başka deyimle Türk Ziraatçısı geniş bir müstehlik kütlesi ile her gün karşı karşıya bulunan ve binaenaleyh pazar ve piyasa ile yakından münesebeti olan İngiliz veya Amerikan çiftçisinden tamamiyle ayrı bir iktisadî varlıktır. Kapalı iktisat hayatı demek kendi yağı ile kendisi kavrulmak, her türlü ihtiyaçlarını kendi vasıtalarıyla gidermek, olduğuna göre Türk

köylüsü nadiren piyasaya çıkar. Piyasaya çıktığı zaman da talip olduğu nadir istihlâk maddeleri için yüksek bir fiyat seviyesi ile karşılaşır. Elinde avucunda ne varsa pılı pırtı, kahve, çay, şeker gibi sayılı istihlâk maddelerine yatırır. Bu vaziyette tasarruf için elinde hiç bir imkân bulunmadığına göre işletmesini genişletme, geliştirmek imkânlarından tamamen mahrumdur. Bu yüzden ilelebet güdük bir köylü işletmesi olarak kalmağa ve yaşamağa mecbur demektir. Çünkü zamanımızda nakdî bir ifade taşıyan tasarruf için, ayıracak parası yoktur. Bundan da şu netice çıkar: Türkiyede XIX uncu yüzyılda garbî Avrupa memleketlerinin tahakkuk ettirdikleri, sermayenin, anonim şirketler yoluyla démocratiser edilmesi vakiasına daha uzun yıllar intizar olunamaz.

Burada nazarı itibara alınması icabeden meselelerden birisi de ziraat maddelerinin dış ticaretimizde oynadığı roldür. Dışarıya kaçırılan sermayenin bu maddeler ticaretinden temin olunduğunu düşünmek mesele üzerinde ne kadar ciddiyetle durulması gerektiğini bir kere daha isbat eder. Zira kaçırılan şey Türk köylüsünün kara sapanla kara top-rağa döktüğü ak alın terinden çalınmaktadır.

Bunun sosyal neticelerini de düşünmek yerinde olur. Adaletsiz bir vergi sistemi Türkiyede bir yandan her türlü kapisini ve "Vice" ini tatmin eden enternasyonal sermaye hareketlerine katılmış bir zümre, diğer yandan da mahrumiyet içinde kalan fakat irfan seviyesi de gitikçe yükselen ve gözü açılan geniş bir köylü sınıfı meydana getirmektedir. Türkiyenin geopolitik şartları içinde bu iki zümrenin - her hangi bir siyasî doktrini paylaştığımız intibamı uyandırmamak ve objektif kalmak için sınıf demiyoruz - daha ne kadar müddet yan yana ve rahat rahat yaşayabilecekleri bize daha bugünden sorulabilmesi gereken bir sual olarak gözükmektedir.

§ 5 — Şimdi de bir kaç satırla mevcut vergilerimizin istihsâl ve fiat seviyesi üzerine yaptığı tesirleri kısaca gözden geçirelim:

Zamanımızda artan devlet masraflarıyla birlikte vergi nisbetleri de hayli yükselmiştir. Bazı memleketlerde vergi millî gelirin % 35 ini almaktadır. Bu rakam üzerinde durulması ve düşünülmesi icap eden yüksek bir nisbet ifade eder. Fakat bu vergilerin hepsi konuldukları yerde kalmamaktadır. Mükellefler ödedikleri vergileri maliyete ithal etmektedir. Bu yüzden vergi maliyetin önemli bir unsurunu teşkil etmektedir. Verginin maliyete karıştırılarak müstehlike doğru aksettirilmesine ileriye doğru inikâs denir. Konjonktür, arz ve talepleri elastikiyet, verginin umumiliği ve nisbeti gibi hususlar inikâs mekanizmasının işlemesi üzerine tesir icra eder. Bununla beraber normâl zamanlarda her müs-

tahsil - mükellef vergisini maliyete karıştırmak suretiyle aksettirme çarelerini araştırır. Bunun için iki şart vardır: *birisi* maliyetin hesap edilmesinin imkân dahilinde bulunması, *diğeri* ödenilecek vergi miktarının önceden belli olmasıdır. Bilfarz ziraat gelirlerde maliyeti hesap edebilmek hemen de imkânsızdır. Onun için verginin bilinmeyen, hesaplanmasına imkân bulunmayan bir şeyin içine ithal edilmesine de çok zaman imkân hasıl olmaz. Sanayi ve ticarete durum hiç de böyle değildir. Modern muhasebe sistemleri sınıf ve ticarî teşebbüs ve müesseselerde maliyeti gayet hassas bir şekilde hesaplamağa imkân verir. Fakat iş bununla bitmez. Mükellefin aksettireceği vergiyi de iyice hesaplayabilmesi lâzımdır.

Eğer mükellef ödeyeceği verginin tutarını kesin olarak bilemezse, istihşâl ettiği şeylerin maliyetine ne kadar ekliyeceğini de pek tabiidir ki kestiremez. Tutarı belli olmayan bir şeyi istihşâl ettiği mal ve hizmetlerin vahidine (=birimine) bölmek suretiyle verginin maliyete eklenmesine imkân kalmaz. Vasıtalı vergilerde bu miktar hemen de kesin olarak bellidir. Gümrük resminde, muamele vergisinde mükellef ödeyeceği vergiyi kat'î şekilde bilir. Esasen burada vergiyi ödeyen (= tax payer) vergiye katlanacak olan hakikî mükellef de (= tax bearer) değildir. O, ileride müstehliklerin katlanacakları vergileri bidayette, mal ithal olunduğu veya istihşâl edildiği zaman, ödemektedir. Miktarını kesin olarak bildiği vergiyi maliyete ve fiata ithal etmek suretiyle müstehliklere aksettirecektir. Halbuki vasıtasız vergilerde durum büsbütün başka türdür. Hiç olmazsa mükellefi hakikî iktidar üzerinden vergileyen beyanname ve idarî tahkikat usulünde, 1949 yılına ait kazanç ve iratlar ancak 1950 de belli olacağı için, mükellef bu yıla ait vergiyi sene içinde maliyete ithal etmek suretiyle müstehlike aksettiremez. Gerçi bir evvelki senenin ödenmiş vergi rakamları elindedir, 1949 da 1948 yılına ait ödenmiş vergileri umumî masraflar arasına sokmak suretiyle maliyete ithal edebilir. Ancak bu şekildeki tatbikat iki mühim engelle karşılaşır: *evvelâ* mükellef geçen yıl vergisinin kat'î miktarını bilmektedir ama bu vergiyi içine katacağı bu seneki iş hacmini, sermayenin devir vaziyetini bilememektedir. Geçen yıl ödediği vergiyi 500,000 liralık bir iş hacmine mi yoksa 800,000 veya 350,000 liralık bir sermaye devrine mi aksettirecektir? Bunu yıl sonu gelmeyince bilemez. Bu malûmat elde olmadan da verginin aksettirilmesi hayli güçleşir. Çünkü mükellef meçhuller içinde hareket etmek mecburiyetinde kalır. *Saniyen* neticesi malûm olan yıl bir buhran yılı veya tam tersine bir refah senesi olabilir. Buhran yılına ait neticeleri refah senesine mal etmek, yahut refah

yılına ait rakamları buhran yılının iş hacmine ithal etmek çok mahzurlu neticeler doğurabilir. Bu izahlardan çıkarılacak bir sonuç vardır: eğer bir memleketteki vergi sistemi ticarî ve sınaî kazançları karine esasına göre veya gayri safi irat (= iş yeri kira bedeli) üzerinden veriliyorsa orada mükellefler vergi borçlarını baştan itibaren kesin olarak bilirler. Yıldan yıla da büyük bir değişiklik arzuetmez. Bu sebepten vergi kolaylıkla aksettirilebilir. Aynı şeyi memleketimiz vergi sisteminin verilerine uygulayacak olursak karşımıza çıkan manzara şu olur: Türkiye'de karine veya gayri safi irat üzerinden vergilenen sanayi ve ticaret erbabı, hatta serbest meslek mensupları, vergi yükünü maliyete eklemek suretiyle müstehliklere doğru aksettirmek imkânına geniş ölçüde mâlik bulunmaktadır. Yukarıda izah edilen sebeplere ek olarak bir de katmerli inikâsı hâdisesi dolayısıyla vergi fiat seviyesi üzerinde müesir olmakta ve fiatları, onunla birlikte hayat seviyesini, yükseltmektedir. Hayat pahalılığı altında ezilenler daha ziyade hizmet erbabı ve kazanılmış gelir (= earned income) sahipleri oldukları için mevcut vergi sistemimizin doğurduğu sosyal bakımdan haksız ve adaletsiz noktalar bir kere daha katmerleşmiş oluyor demektir. Gelir vergisinin mevcut diğer mahzurlarla birlikte bu ciheti de kısmen olsun tasrih edeceğini ve millî hasılanın vücut bulmasına yardım etmiş, çeşitli sınıfların arasında vergi önünde müsavi duruma gelmelerini sağlayacağını ümit etmek isteriz.

§ 6 — Son bir nokta Türk vergi sisteminin bugünkü durumudur. Ancak ahenkli bir bütün teşkil eden şeylerin bir araya gelmesine sistem denilebileceğine göre Türkiye vergilerinin bugünkü durumuna bir sistem demeğe dilimiz varmıyor. Uzun bir tarihin, İmparatorluk ve Cumhuriyetin, iki dünya harbinin, buhranın, yüksek amme masraflarının, hülâsa çeşitli zaruretlerin icadı ile meydana gelmiş olan bugünkü vergileme tarzına belki bir systemsizlik demek daha doğru olur. Bunun çok kötü tesirlerini hem maliyemiz hem mükellefler hissetmektedirler. Maliyemiz bir an önce düzeltilmesi gereken yamalı, eklemeli bir vergileme tarzından ızdırap çekmekte ve hazine menfaatini takipte büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu acıklı durumu maliye tatbikatı ile temasa gelmiş herkes ilk hamlede müşahede edebilir. Vergileme sistemindeki bu bozukluk tahsil ve bidayet masraflarını çok arttırmaktadır. Vergilerimizin hassas, elastiki olmadıklarından esasen cılız ve takatsız hasılatının bir kere de bu yüzden azalması maliyemiz için çok zararlıdır. Mükellef çeşitli vesilelerle ödediği türlü türlü vergilerden şikâyetçidir. Üstelik zaruretlerin getirdiği tadiller onu her yıl bir başka tatbikatla

karşılaştırmaktadır. Onun için cari vergi sistemimizin mükelleflere büyük alışkanlıklar verdiği iddia da hayli zordur. Bu yamalı bohça siyasetinden kurtulmak hem devlet hem de mükellef bakımından; Devlet için verimli vergilere sahip olmak, Adam Smith'den beri bilinen tasarruf kaidesine uygun vergilere malik bulunmak bakımlarından lüzum vardır; mükellef bakımından da yine Adam Smith'in koyduğu kolaylık kaidesinin icabı olarak vergi sisteminin düzenlenmesine zaruret vardır. Sistem değiştirilirse bu mahzurlar bertaraf edilecek, bunların kalkması ile de vergi adaletine daha çok yaklaşılmış olacaktır. Nihayet bütün bunlardan hem devlet hem de mükellef bakımından önemli şöyle bir netice daha elde edilmiş olacaktır: Devletle mükellef arasında karşılıklı itimat havası teessüs edecek, ve belki bir gün Türkiyede de vergi içtimâî hayatın gerektirdiği zarurî sosyal masraf olarak telekki edilecek ve bu masraf gelirden ayırt edilip devlete en iyi elde, en isabetli yere azamî içtimâî faydayı sağlamak üzere sarfedilmesi için tevdi olunacaktır.

Sözlerimize son verirken verginin zorla yüklenmiş kaçınılması imkânsız bir musibet, veya her ne bahasına olursa olsun bir yolunu bulup kurtulunulması gereken bir angarya olarak telekki olunduğu ve maliye idaresinin mukavemet hatta taarruzla karşılanması icabeden bir muhâsım makam olarak telekki olunduğu bir memleket vergi sisteminin ıslâh hatta ihya edilmesinin beklenildiği şu günlerde devletle mükellef arasında karşılıklı anlaşma havasının esmesini temenni edelim.